

# راهکارهای حضور موثر زن مسلمان، در فضای مجازی

سیده سکینه مهدوی<sup>۱</sup>

## چکیده

با فراگیری زیر ساختهای فناورانه فضای تحت وب که الگوی مدرن رفتاری به جوامع مختلف عرضه کرده، نوع جدیدی از ارتباطات اجتماعی بین انسانها شکل گرفته که این فرایند جامعه پذیری جوامع را تحت تأثیر خود قرار داده است و انحصاری فضای حقیقی را در این فرایند سلب کرده و فضای مجازی فرصتهایی را برای توسعه عرصه های مختلف تعاملات اجتماعی در جوامع اسلامی را به ارمغان آورده است ولیکن اگر تقویت سواد رسانه ای افراد و پایبندی به فرهنگ اسلامی ایرانی نادیده گرفته شود همین فضای مجازی که میتواند ابزاری برای تسهیل تعاملات اجتماعی شود به عاملی آسیب زا و هنجار زدا تبدیل میگردد؛ زیرا نظم اجتماعی جامعه اسلامی بر مدار هنجارهای تعاملی خاصی استوار گردیده است و فضای مجازی که شرط حضور فیزیکی را برای شکل گیری یک تعامل برداشته، می تواند افراد را در معرض تعاملات گاهی نامناسب قرار دهد و حتی به رشد غیر مستقیم فحشا منجر گردد. در این تحقیق با روش تحلیلی توصیفی و با مراجعه به اسناد کتابخانه ای به تبیین و تحلیل راهکارهای حضور موثر زن مسلمان در فضای مجازی پرداخته شد. یافته های تحقیق حاکی از آن است که راهکارهای حضور موثر زن در فضای مجازی در مواردی: رعایت تقوا، رعایت حیا و عفت در فضای مجازی، صبوری کردن در برابر معصیت، دوری کردن از مشاهده فیلم های غیر اخلاقی در فضای مجازی، رعایت و التزام به حجاب اسلامی در فضای مجازی، اجتناب از چت کردن با نامحرم با انگیزه غیرشرعی، رعایت عفاف در فضای مجازی، کنترل خشم و غضب در فضای مجازی، آگاهی دادن به هم جنسان خود، ارائه الگوی اسلامی ایرانی، تبیین جایگاه و منزلت زن منحصر می شود.

**کلیدواژه ها:** زن مسلمان، فعالیت، فضای مجازی.

---

<sup>۱</sup> طلبه سطح دو حوزه علمیه فاطمیه خوزستان. ملائانی، ایمیل s.s.mahdavi۳۱۳@gmail.com

## مقدمه

در عصر حاضر فناوری اطلاعات و ارتباطات جایگاه خاصی در زندگی فردی انسان پیدا کرده، و با جابه‌جایی حجم زیادی از اطلاعات، نقش شبکه اینترنت و فضای مجازی، به‌خوبی آشکار شده است. در واقع در فضای مجازی سبک جدیدی از روابط محسوب می‌شود علاوه بر عمر کوتاه‌ش به خوبی در زندگی مردم جا باز کرده وای امر باعث شده افراد اگر چه با وجود اختلاف سنی و فاصله مکانی دور هم جمع کرده است و زمینه ارتباط آن‌ها را فراهم آورده است که در این بین اقشار، زنها حساس‌ترین قشرها هستند، و با وجود آمدن راه‌های ارتباطی زیادی همانند پست الکترونیک، پیام‌های کوتاه، چت‌روم‌ها، پایگاه‌های اینترنتی و بازی‌های آنلاین، وجود دارند که موجب گسترش و حفظ روابط اجتماعی هستند.

زنان مسلمان در مقایسه به دیگر بانوان از نقش مهمی در رفتارها و عملکردهای خویش در فضای مجازی برخوردارند و می‌توانند سرمشق خوبی برای دیگر زنان باشند. به همین دلیل تبیین راهکارهایی برای حضور بهتر و موثر زنان مسلمان در این عرصه از مهم‌ترین تحقیقاتی است که می‌تواند به مرحله نگارش برسد چرا که جنبه الگودهی و الگوگیری دیگران را دارد.

این تحقیق با روش تحلیلی توصیفی و با مراجعه به اسناد کتابخانه‌ای در صدد تبیین و تحلیل راهکای حضور موثر زن مسلمان در فضای مجازی است و قلمرو این تحقیق در حد زنان مسلمان فقط و در فضای مجازی به انواع مختلف و در اپلیکیشن‌های مختلف معروف از جمله تلگرام، اینستاگرام، واتساپ و اپلیکیشن‌های داخلی است و همین‌های ملاک ماست.

اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق از آن روست که زنان در زمان فعلی ما بعضاً مشاهده می‌شود که دارای افراط‌هایی در حضور خود در فضای مجازی دارند و از جانب مقابل هم برخی از زنان از آن به شدت گریزانند. این تحقیق در راستای تبیین راهکارهای حضور موثر زن مسلمان در فضای مجازی می‌باشد.

با جستجوی پیرامون این موضوع در یافتیم که تحقیقی به صورت مستقل در این خصوص انجام نشده و فقط پاره‌ای از تحقیقات به آن اشاراتی داشته‌اند این تحقیقات عبارتند از:

آسیب شناسی فضای مجازی از حسین وزیری ستا، آسیب شناسی فضای مجازی؛ بررسی تأثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان نویسنده: ربیعی، علی؛ محمدزاده یزد، فرشته، نقش نماز در کاهش آسیبهای اجتماعی (فضای مجازی) نویسنده مسئول: نوری، عالیله؛ نویسنده: غلامی حیدرآبادی، زهرا؛ سوادی، عصمت؛ چمنی، مریم؛ زارع، سیده زهرا؛ نوروزی، زهرا، زندگی دینی زنان در فضای مجازی، نوشته زهره و زینت آیت اللهی، آسیب شناسی فضای مجازی برای بانوان، اثر جعفریان یسار، حمید؛ خدایاری، ناهید؛ حسن زاده، لیلا، آسیب شناسی حضور مادران در فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان، نویسنده: علی، شجاعت؛ عرفانی، محمدنظیر است.

در تمام کتب اشاره رفته به صورت موردی و در حوزه های مختلف به بررسی فضای مجازی پرداخته شده و هیچ یک به تحقیق و تتبع درباره ی راهکارهای حضور موثر زن مسلمان در فضای مجازی نپرداخته است که در این تحقیق به این مساله خواهیم پرداخت.

## ۱\_ معنای لغوی و اصطلاحی فضای مجازی

فضای مجازی از دو کلمه فضا و مجاز تشکیل شده است. که هر کدام از این کلمات به طور جداگانه بررسی می شود: "مفهوم فضا در مقابل مفهوم مکان به کار گرفته می شود. این دو مفهوم، تفاوت های اساسی باهم دارند. اولین وجه تمایزی که در جریان مقایسه مکان و فضا برجسته است، سطح انتزاع این دو مفهوم است. فضا در مقایسه با مکان، مفهومی بسیار انتزاعی و به سختی قابل تصور بوده به طوری که درک این مفهوم بدون واسطه درک مکان برای ما موجودات فیزیکی غیر ممکن است.<sup>۱</sup>" "فضا عبارت است از همه جا ولی مکان، جایی معین است. مکان، محتوا دارد ولی فضا نوعی خلاء است. مکان دو بعدی است درحالیکه فضا سه بعد دارد. مکان، قابلیت مرزبندی دارد اما فضا بی مرکز و نامتناهی است. "هال" می گوید: مکان ها ثابت می مانند اما فضا می تواند در یک چشم به هم زدن تغییر کند و عوض شود. بنابراین فضا مفهومی بسیار گسترده تر و پیچیده تری نسبت به مکان دارد و شاید همین ویژگی های فضا

---

<sup>۱</sup> -سروی زرگر، فضای مجازی اینترنت، ص ۶۷

است که باعث خاص شدن و به وجود آمدن دیگر خصوصیات فضای مجازی (اینترنت) شده است.<sup>۱</sup>

“مجاز، گاهی در مقابل امر حقیقی و به معنای “غیر حقیقی” به کار می رود و گاهی به عنوان امری وهمی و خیالی فرض می شود، گاهی در مقایسه با واقعیت محسوس و بدن به کار برده می شود و برخی اوقات یک امر ذهنی در مقابل امری عینی تلقی می شود. همچنین استعمال یک لغت در خارج از معنای اولیه را نیز مجاز می نامند.<sup>۲</sup>”

فضای سایبر یا فضای مجازی در تعریف برخی نویسندگان، مجموعه ای از ارتباطات درونی انسان ها است که از طریق رایانه و وسایل مخابراتی، بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی انجام می شود. “واژه سایبر (مجازی) از لغت یونانی به معنی سکاندار یا راهنما مشتق شده است. سایبر، پیشوندی است برای توصیف یک شخص، یک شی، یک ایده و یا یک فضا که مربوط به دنیای کامپیوتر و اطلاعات است. فضای سایبر در معنا به مجموعه هایی از ارتباطات درونی انسان ها از طریق کامپیوتر و مسائل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته میشود. یک سیستم آنلاین، نمونه ای از فضای سایبر است که کاربران آن می توانند از طریق ایمیل با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. برخلاف فضای واقعی، در فضای سایبر نیاز به جابجایی های فیزیکی نیست و کلیه اعمال فقط از طریق فشردن کلیدها یا حرکات “ماوس” صورت میگیرد.<sup>۳</sup>”

---

<sup>۱</sup> - گل محمدی، جهانی شدن فرهنگ، هویت، ص ۲۹۱

<sup>۲</sup> - عمید، فرهنگ لغت عمید، ص ۳۵۷

<sup>۳</sup> - همان

## ۲) راههای حضور موثر زن مسلمان در فضای مجازی

هر انسانی در زندگی فردی و اجتماعی خود ملزم به رعایت برخی قوانین اخلاقی است. قوانینی که مربوط به جنبه فردی زندگی می شود را در اصطلاح "بایدهای اخلاق فردی" می گویند، که فرد فارغ از تعاملات اجتماعی خود موظف به رعایت آنهاست. برخی از این بایدها عبارتند از: رعایت تقوا، صبر، کنترل خشم، عزت نفس و ... امروزه همراه با ایجاد فناوری های نوین، زندگی انسان دچار تحولات بنیادین شده و ابعاد جدیدی به خود گرفته است. فضای مجازی یکی از فناوری های شگفت انگیز عصر حاضر است که با وجود آن، زندگی انسان به دو بعد زندگی حقیقی و زندگی مجازی تقسیم شده است. از طرفی اکثر افراد که با بعد تازه زندگی در شبکه های اجتماعی مجازی رو به رو شده اند خود را در این فضا آزاد و رها می بینند. هر چند که این فضا از بسیاری جهات همانند زندگی واقعی است اما در آن قوانین مربوط به زندگی حقیقی را نادیده می گیرند. در حالی که زندگی مجازی امتداد زندگی حقیقی بوده و تمام قوانین اخلاقی و حقوقی آن مشابه زندگی واقعی ماست. هر فرد در زندگی خود موظف به رعایت الزامات اخلاقی خاصی است.<sup>۱</sup> راهکارهای حضور موثر زن مسلمان در فضای مجازی عبارت است از:

### اول) رعایت تقوا

اولین راهکار حضور موثر زن مسلمان در فضای مجازی عبارت است از رعایت تقوا. تقوا در فرهنگ لغت فارسی، ترس از خدا و اطاعت امر او و پرهیزکاری ترجمه شده است.<sup>۲</sup> و در فرهنگ لغت عربی از "وقایه" گرفته شده، و وقایه به معنی حفظ شیء است، از آن چه به او زیان برساند.<sup>۳</sup>

اما شهید مطهری در معنی واژه تقوا نوشته اند: "این کلمه از ماده "وقی" است که به معنای حفظ و صیانت و نگهداری است. ولی تاکنون دیده نشده که در ترجمه های فارسی این کلمه را به

---

<sup>۱</sup> - همان ، ص ۳۰

<sup>۲</sup> - عمید، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیرکبیر، واژه "تقوا"، ص ۹۱۷

<sup>۳</sup> - راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن ، ج ۹، ص ۴۷۳

بر خلاف غرب که به زن نگاه کالایی دارد و ارزش و جایگاه زن را بیشتر معطوف به جسم وی میداند اگر زن یک نسل فاسد شد هیچ لازم نیست که سرمایه گذاری کنند که مردهای آن نسل را فاسد کنند، نه ده سال دیگر، پانزده سال دیگر، بیست سال دیگر تمام آن نسل فاسد خواهد شد، اهمیت زن هم از این جهت است برای خاطر اینکه این زن است که تربیت کننده است این زن است که پرورنده است.<sup>۱</sup>

بنابراین اگر زن ارزش حقیقی خود را بداند با خودنمایی در فضای مجازی به دنبال کسب جایگاه کاذب برای خود نمی رود.

## نتیجه گیری

با توجه به اینکه نیمی از جمعیت جوامع را زنان تشکیل می دهد نحوه فعالیت آنان در فضای مجازی می تواند اثرات چشمگیری را در سلامت جامعه بگذارد یکی از مهمترین آسیبها در حوزه زنان مسئله خودنمایی آنان در فضای مجازی است و این مسئله زمانی به وجود می آید که زنان برای پاسخگویی به غریزه خودنمایی با تکیه بر مجازی بودن فضا حریم خصوصی و حدود مرز شرعی و عرفی را در مواجهه با نامحرم نادیده بگیرند در حالی که اسلام به نیازهای مادی و معنوی انسانها

---

<sup>۱</sup> - خامنه ای جایگاه و مسائل زنان در فرهنگ اسلامی و تجدد ، ص ۳۳

به دور از هرگونه افراط و تفریط توجه کرده است و برای پاسخ گویی به خواسته زیبایی طلبی و خودنمایی زنان در فضای امن خانواده و در چارچوب شرعی پاسخ داده است.

این فضا برای ارتباط میان افراد مختلف با سطوح گوناگونی به وجود آمده اند که ایجاد ارتباطات جمعی و میان فردی، تشکیل اجتماعات، مجازی، اطلاع رسانی تبادل اطلاعات و نظرات را به مثابه مهمترین کارکردهای این فضاها در نظر گرفته اند. یافته های تحقیق حاکی از آن است که از نگاه اسلام راهکارهای حضور موثر زن در فضای مجازی راهکارهایی ارائه نموده که می توان به مواردی همچون؛ رعایت تقوا، رعایت حیا و عفت در فضای مجازی، صبوری کردن در برابر معصیت، دوری کردن از مشاهده فیلم های غیر اخلاقی در فضای مجازی، رعایت و التزام به حجاب اسلامی در فضای مجازی، اجتناب از چت کردن با نامحرم با انگیزه غیرشرعی، رعایت عفاف در فضای مجازی، کنترل خشم و غضب در فضای مجازی، آگاهی دادن به هم جنسان خود، ارائه الگوی اسلامی ایرانی و تبیین جایگاه و منزلت زن می توان اشاره نمود و با رعایت این راهکارها زن مسلمان حتی می تواند حضوری مؤثر و کارساز داشته باشد.

## فهرست منابع

- قرآن کریم
- نهج البلاغه

(۱) اسحاقی، سید حسن، مروارید عفاف کاوشی رحیا، غیرت و حجاب)، قم:

انتشارات مرکز پژوهشهای اسلامی صداوسیما ۱۳۸۶

(۲) بیگم امین، نصرت، اقتباس، تهران، نشر فیض کاشانی، دوم، ۱۳۶۳

- (۳) آذرنوش، آذرتاش، فرهنگ معاصر عربی-فارسی، بیروت، دارالمعرفه، الطبعة الثانية، ۱۴۱۳ه.ق.
- (۴) آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۷۸)، **غرر الحکم و دررالکلم**، ج ۱ - ۲، تهران: نشر فرهنگ اسلامی ۱۴۱۳.
- (۵) پسندیده، عباس، **اخلاق پژوهی حدیثی**، قم: انتشارات زمزم هدایت، چاپ سوم، ۱۳۸۹.
- (۶) جوادی آملی، عبدالله، **زن در آئینه جلال و جمال**، قم، انتشارات اسراء، چاپ ۴، ۱۳۷۸.
- (۷) حاج اسماعیلی، محمدرضا و عبدالامیر سعیدی، **نشریه مهکام**، شماره ۱۱، ۱۳۸۹.
- (۸) حرّانی، حسن بن شعبه، **تحف العقول**، قم، انتشارات جامعه مدرسین، اول، ۱۴۱۴.
- (۹) حرزاده، محمد مهدی، **حیا زیبایی بی پایان**، قم، شفق، چاپ اول، ۱۳۸۹.
- (۱۰) حسینی دشتی، سید مصطفی، معارف و معاریف: **دایره المعارف جامع اسلامی**، تهران، آرایه، چاپ اول، ۱۳۸۱.
- (۱۱) حقجو، محمد حسین، **خودنمایی و جلوه گری "هیستری" شناخت**، پیشگیری، ابعاد، آثار و درمان)، قم انتشارات انصار المهدی (ع). ۱۳۸۷.
- (۱۲) خامنه ای، سید علی **الگوی زن** تهران انتشارات مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۸.
- (۱۳) \_\_\_\_\_، **جایگاه و مسائل زنان در فرهنگ اسلامی و تجدد تهران**: انتشارات مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی ۱۳۹۸.
- (۱۴) \_\_\_\_\_، **اجوبه الاستحاثات**، تهران، اقلاب اسلامی، چهارم، ۱۳۷۸.
- (۱۵) دهخدا، علی اکبر، **فرهنگ لغت دهخدا**، قم: اسوه، چاپ سوم، ۱۳۷۵.
- (۱۶) راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه غلامرضا خسروی حسینی، تهران: دار الکتب الاسلامیة، چاپ سوم، ۱۳۶۸.



- (۱۷) ری شهری محمدی، محمد. میزان الحکمه. ترجمه حمیدرضا شیخی. قم: نشر مشرقین، چاپ سوم، ۱۳۷۹.
- (۱۸) سروی زرگر، محمد، فضای مجازی اینترنت، قم: دارالحديث، چاپ سوم، ۱۳۷۷.
- (۱۹) شکریگی، عالیہ، رسانه زنان و مناسبات خانواده، تهران، نشرگنج، اول، ۱۳۹۲.ش.
- (۲۰) شیخانی، حسن خودنمایی بانوان علل و راهکارها بوشهر: نشر زمزمه های روشن. ۱۳۸۹
- (۲۱) صالحی کرهرودی، شاهرخ، کارشناس ارشد حقوق خصوصی در گفتگو با جام جم، شماره ۴، ۱۳۸۸.
- (۲۲) عمید، حسن، فرهنگ لغت عمید، تهران: انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، ۱۳۷۰.
- (۲۳) گل محمدی، احمد، جهانی شدن فرهنگ، هویت، بی جا: انتشارات فیض کاشانی، چاپ سوم، ۱۳۷۲.
- (۲۴) مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، قم: موسسه فرهنگی طه، چاپ سوم، ۱۳۷۶.
- (۲۵) مسکویه، احمدبن محمد، اخلاق و راه سعادت: اقتباس و ترجمه از طهاره الاعراق، قم، نشر جامعه مدرسین حوزه، اول، ۱۴۱۲.ق.
- (۲۶) مصباح یزدی، محمدتقی، فلسفه اخلاق، قم: موسسه فرهنگی طه، چاپ سوم، ۱۳۷۶.
- (۲۷) مطهری، مرتضی، اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب، قم، انتشارات صدرا، اول، بیتا
- (۲۸) \_\_\_\_\_، ده گفتار، قم، انتشارات صدرا، اول، بی تا
- (۲۹) مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، تهران: دار الکتب الإسلامیة، چاپ سوم، ۱۳۷۴
- (۳۰) \_\_\_\_\_، زندگی در پرتو اخلاق، تهران: انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، ۱۳۷۰.

۳۱) مکتبی، سید محمد و سعید هدایتی، زن و خانواده از دیدگاه امام خمینی،

قم: انتشارات مرکز پژوهشهای اسلامی صداوسیما ۱۳۸۷ ش.

۳۲) لیلا وطنخواه، پرسش و پاسخ، ارتباط جنسی با جنس مخالف شماره ۱.

۳۳) جامعه شناسی و کنترل خشم، روانشناسی شخصیت، رشد ۱۳۸۶.

۳۴)، امیر مهدوی و رجب نژاد، سبک زندگی اسلامی، ۱۳۹۱